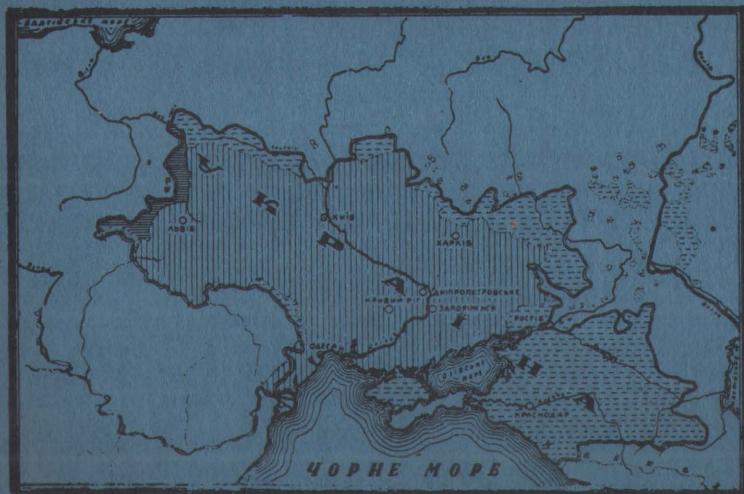

ШКІЛЬНА РАДА
УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ

Е. ЖАРСЬКИЙ

ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

ДОДАТОК
до „ЗОШИТА для ВПРАВ”

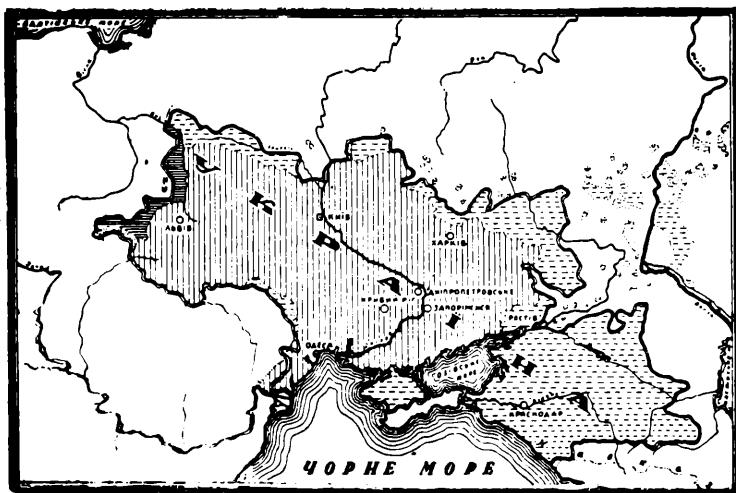
НЬЮ ЙОРК — 1964

ШКІЛЬНА РАДА
УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ

Е. ЖАРСЬКИЙ

ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

ДОДАТОК
до „ЗОШИТА для ВПРАВ”

НЬЮ ЙОРК — 1964

ШКІЛЬНА РАДА
УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ

Додаток до „Зошита для вправ” є призначений для середнього курсу шкіл українознавства як допоміжний посібник для виконання завдань у „Зошиті для вправ” з географії України. Текст і карти в „Додатку” та зазначені на картах місцевості схеми — пов’язані з текстом завдань у „Зошиті для вправ”.

Copyright 1964 by Shkilna Rada — New York.
Всі права застережені за видавництвом Шкільної Ради
УККА — Нью Йорк.

Адреса Видавництва:
Shkilna Rada — U.C.C.A., P. O. Box 391 — Cooper Sta.
New York, N. Y. 10003.

Printed in U.S.A.

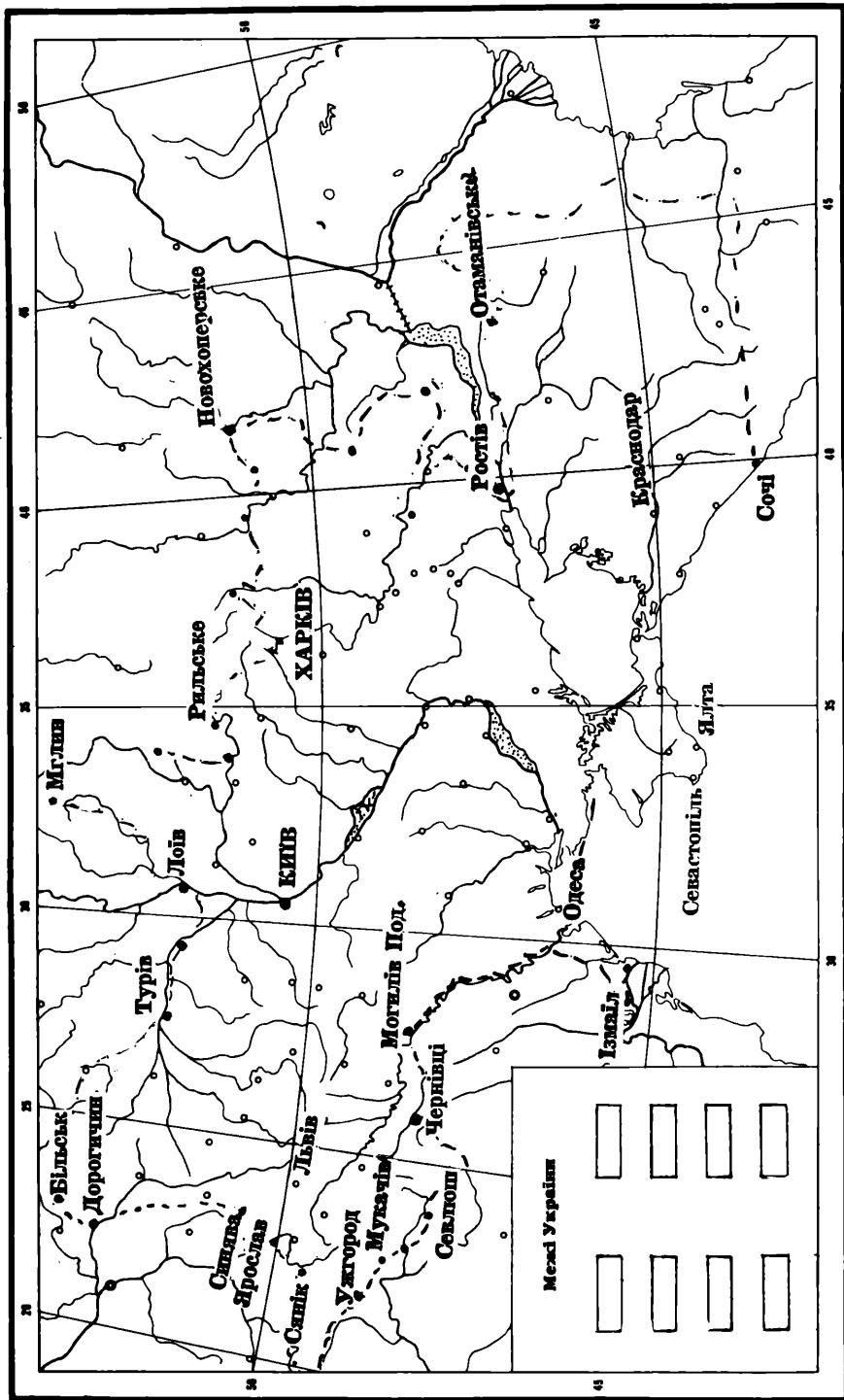
НАШ РІДНИЙ КРАЙ — УКРАЇНА

1. Положення України. Українські землі положені в південно-східній Європі, в басейні рік долішнього Дунаю, Дністра, Дніпра, Дінця і Долішнього Дону та Кубані. Простір, на якому живе український народ (українська національна територія) охоплює понад 365.000 квадратових миль. Є це найбільша національна територія в Європі; поверхні територій інших держав Західної Європи займають:

Франція	213.000	кв. миль
Еспанія	194.000	" "
Швеція	173.000	" "
Німеччина	137.000	" "
В. Британія з Ірландією	94.000	" "

Положення українських земель в Європі.

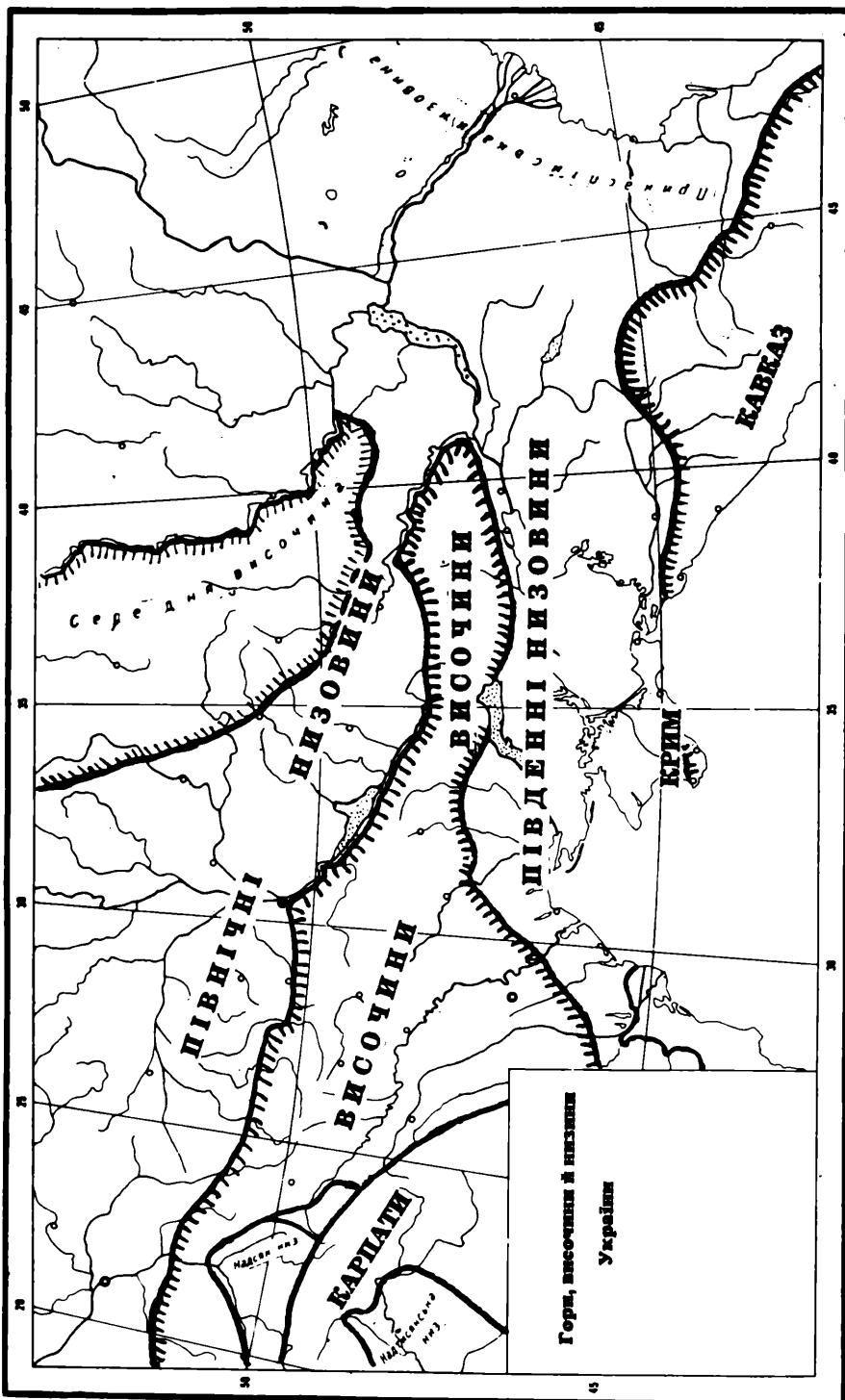
Межі України. Північні береги Чорного моря творять південну, природну межу України. Територію на якій живе український народ — можна визначити на карті лінією яка лу чить такі важніші міста, чи ріки та гори: Дельта Дунаю — м. Ізмаїл — на північ до Дністра (вище лиману) — р. Дністер до м. Могилів Подільський — м. Севлюш, Берегів, Мукачів, Ужгород в Карпатській Україні — м. Пряшів — м. Шавниця над. р. Дунаець — м. Сянік, Динів, Радимно, Ярослав, Синява — дещо на південь від джерел р. Вепр на Розточці — на північ до м. Дорогочин над р. Буг — на північ, коло м. Більськ до р. Нарви — р. Нарва м. Тупрів — рікою Прип'ять до Дніпра — Дніпром на північ до м. Лоїв — м. Мглин — м. Рильськ — м. Новохоперське над Хопром — м. Ростів над Доном — на схід по р. Сал через Крилів до Отаманівського — на південь до р. Куми й р. Терек — на захід р. Терек, через гори Кавказу до м. Сочі над Чорним морем.

(На карті получіть ці місця лінією).

На південному заході межує українська територія з румунською; йдучи по визначеній на карті лінії — межа з. румунами проходить від дельти Дунаю по м. Севлюш-Берегів; між Береговим — Мукачевим — Ужгородом проходить межа з мадярами; по р. Дунаець — з словаками; по р. Нарву з поляками; по м. Мглин з білорусами; по Новохоперське з москалями; по Отаманівське з Донськими козаками. На південному заході межує з калмиками, татарами Дагестану і кавказькими народами.

3. Населення. На українській національній території живе приблизно 58 мільйонів населення. Своєю кількістю населення України перевищує такі держави Західної Європи, як: Бельгія, Голандія, Данія, Люксембург, Норвегія, Швайцарія, Швеція та Фінландія разом узятих. Інші держави Західної Європи мають таку кількість населення:

Зах. Німеччина	54	мільйони	населення
В. Британія	53	"	"
Італія	50	"	"
Франція	48	"	"
Еспанія	31	"	"
Румунія	18	"	"

ГОРИ, ВИСОЧИНІ И НИЗОВИНИ УКРАЇНИ

Україна — край переважно низовинний і рівний; тільки денеде підносяться горбовини чи височини, а там і гори. В будові українських земель помітне те, що низовини, височини й гори перебігають поздовжніми смугами, до гірської смуги прилягає смуга височин, а там — смуга низовин.

1. ГОРИ УКРАЇНИ

Гори України це: 1) Українські Карпати на південному заході, — 2) Кримські гори на Кримському півострові, 3) Кавказ на південному сході.

(У відповідних місцях на карті — випишіть назви цих гір).

Українські Карпати — займають середущу частину великого гірського луку Карпат. Українські Карпати простягаються на довжині приблизно 400 км. і на заході межують з Західним Бескидом, східні межі якого доходять до річки Біла (басейн р. Висли) — Тилицький перевал — р. Топля (басейн р. Тиси). На схід від цієї межі простягаються невисокі верхи Низького Бескиду, що доходять по р. Ослава — Ляборец — Сян.

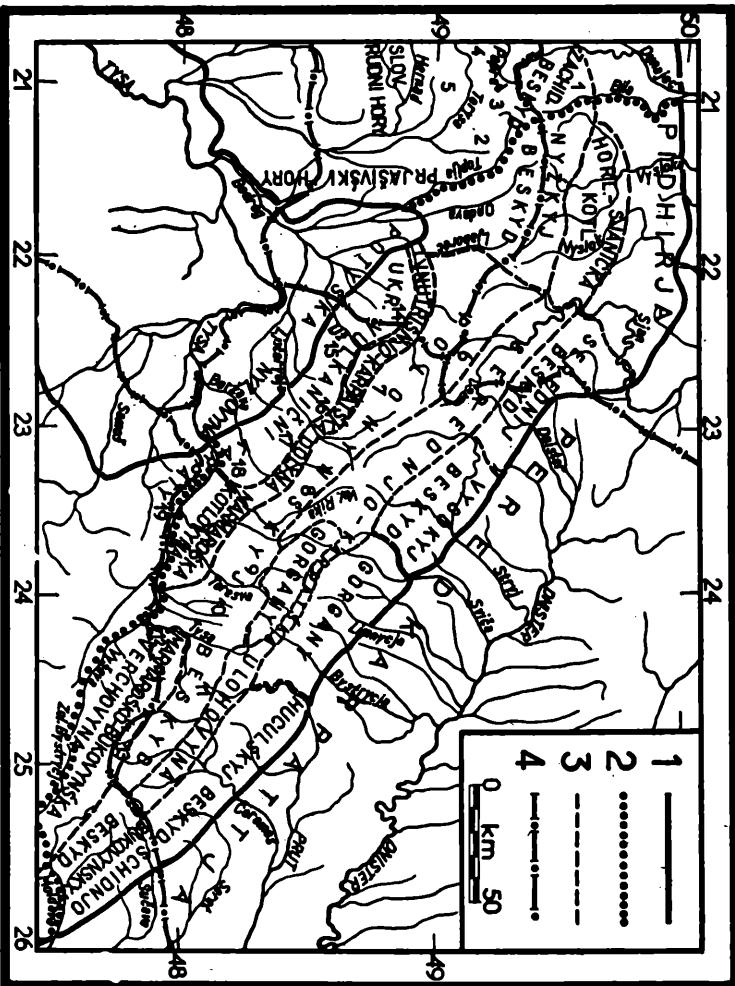
а. Українські Карпати простягаються поздовжніми смугами. Найвищі хребти зустрічаються у середущій смузі; це Полонинський Бескид, у східній частині якого простягається найвищий масив Чорногора з вершком Говерля (2058 м.) Далі на схід Полонинський Бескид звужується, розпадається на кілька поздовжніх хребтів (Мармаросько-Буковинська верховина).

б. На північ від цієї смуги лежить північна або Зовнішня смуга Карпат; в ній можна виріznити кілька частин, як: 1) невисокий Середній Бескид, між коліном р. Сяну по лінію Турка-Борислав; — 2) дещо вищий Високий Бескид, що сягає по р. Мізунка на сході (верхи Парашка, Маківка Магура); — найвищу, скелясту частину Горгани по р. Прут, і 4) знов нижчу частину Гуцульський Бескид по р. Сучаву на сході.

в. На південь від Полонинського Бескиду простягаються Вульканічні Українські Карпати з мальовничими залишками кратерів колишніх вулканів.

Поділ Східних Карпат

1 — Межи Карпат; 2 — Межа Східних Карпат; 3 — Межи південної частини Карпат; 4 — Державна кордоніння. Пояснення чисел на карти: 1 — Яворина; 2 — Чернігівські гори; 3 — складена смуга; 4 — Списка — Мартва; 5 — Лепозіркі гори; 6 — хребет Гаплук; 7 — північна Рівна; 8 — Боржава; 9 — Красна; 10 — Свидоць; 11 — Чортківські гори; 12 — Гуцульські гори; 13 — Чивинські гори; 14 — Віюрки; 15 — Маковиця; 16 — Славик; 17 — Великий Діл; 18 — Туши; 19 — Гутинські гори

г. Карпати перетинає ряд перевалів, якими з давені давна проходили торговельні шляхи; тепер проходять ними залізничні шляхи (перевали Дуклянський (502 м.) Лупківський, Ужоцький, Верещаківський, Яблоницький і ін.).

д. Гори покривають ліси: доломітами, горою шпилькові, з різними тваринами. Ліси доходять до висоти ок. 1600 м. Вище них розкинулися полонини (алтайські луки).

З Українських Карпат випливають ріки: Сян, Дністер, Прут, Тиса з притоками й ін.

е. Уздовж північного обніжжя Карпат лягло широкою смugoю підгір'я т.зв. **Підкарпаття**. Це горбовина, порізана широкими долинами карпатських рік. Підкарпаття багате на різні родовища (нафту, сіль і ін.). По південному боці Карпат лежить **Карпатська Україна**.

2. Кримські гори розпростерлися уздовж південних берегів Криму. Їх північні і середуці хребти невисокі, переважно вапнякові. Зате південний хребет, що прилягає до моря — найвищий; він стрімко обривається до моря, так, що творить своєрідну стіну. Ця „стіна” охороняє прибережну смугу кримських гір від північних холодних вітрів; тому й тут тепліше, як у північній частині Криму. Через те можуть тут рости різні рослини й дерева субтропіків; зимою тут тепло, з чого користає багато курортників.

На верхів'ях кримських гір вище смуги лісів, простягаються гірські пасовища, полонини, що звуться „яйла”; звідти й пішла назва цілої верховини.

3. Кавказ — це найвищі гори України, шпилі якого доходять кільканадцять тисяч фіт (Ельбрус). Найбільше українців живе в західній частині кавказького хребта, який проте тут є невисокий. Кавказькі гори охороняють зимою південні узбіччя від холодних вітрів, і тут є багато субтропічних рослин та дерев (пальми, лаври, і ін.).

Кавказьке підгір'я багате на нафту.

2. ВИСОЧИННИ УКРАЇНИ

1. Найдальше на захід України висунена височина **Розточчя**; вона положена між долинами рік Сяну і Висли та долиною ріки Буга. На південному сході, біля Львова, Розточчя лучиться з Поділлям.

2. Поділля простягається від р. Дністра на південному заході по Холмсько-Волинську височину на півночі, та ріку Бог на сході. На схід від долини р. Мурахви, Подільська височина поволі обнижується і непомітно переходить в Причорноморську низовину. Літом ціла височина перемінюється в один великий лан збіжжя.

3. На південь від Поділля, між Дністром і Прутом лежить **Покутсько-Басарабська височина**. До неї прилягає Молдавська височина, положена між Прутом і піdnіжжям Карпат. М'яке підsonня сприяє тут розвиткові овочевих садів та виноградників.

4. На північ від Поділля лежить **Холмсько-Волинська височина**. Сягає вона на півночі до Підляшшя й Полісся, а на сході по ріку Тетерев. В південній Волині багато чорнозему, далі на півночі терен стає піскуватий і болотнистий.

5. Правобічна або **Придніпрянська височина** простягається на схід від Волині й Поділля й доходить на сході по р. Дніпро (де вривається високим берегом), на північному заході р. Тетерев, а на південному заході по р. Бог. На півдні переходить непомітно у Причорноморську низовину. Наддніпрянська височина це легкохвиляста високорівня, з неглибокими річковими долинами.

6. Придніпрянська височина переходить непомітно на південному сході у **Запорізьку гряду**, що простягається і на лівий беріг Дніпра. Тут пробивається Дніпро через тверді скелі і творить пороги, закриті сьогодні великими штучними водозборами.

7. Донецький Кряж замикає на сході українські височини. На заході прилягає до Запорізької гряди, на півночі сягає до р. Дінця (де вривається крутим берегом). Донецький Кряж криє у своїх надрах великі багатства кам'яного вугілля, солі, ртуті та інших цінних мінералів.

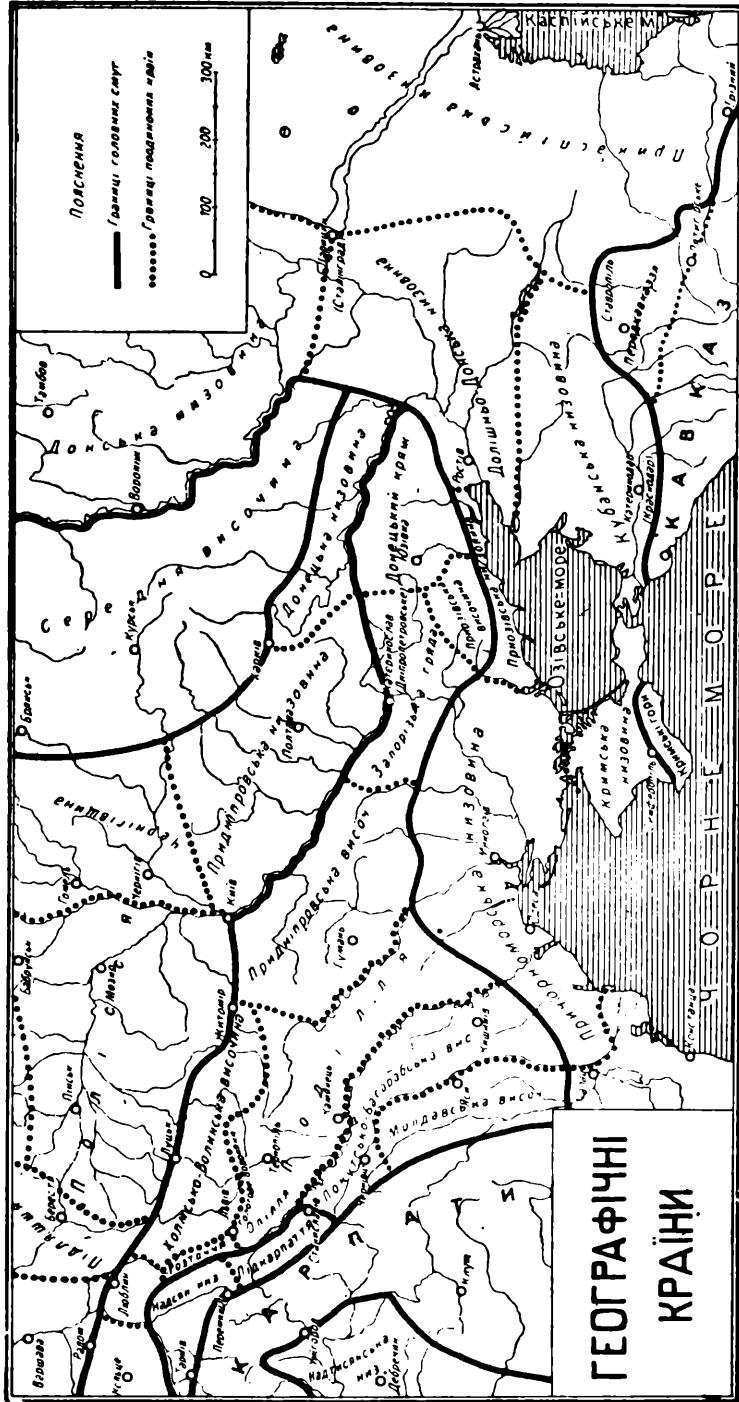
8. На південь від Запорізької гряди і на півд. захід від Донецького кряжу простягається **Приозівська височина**, що переходить на півдні у Приозівську низовину.

(Зазначіть всі височини на карті).

3. НИЗОВИНИ УКРАЇНИ

Низовини України уложені у дві смуги: а) північну смугу низовин, і б) південну смугу низовин.

Північну смугу низовин творять низовини: Підляшшя, Полісся, Лівобережна і Донецька; **південну смугу**

Розподіл на географічні країни.

низовин творять низовини: Причорноморська, Кримська, Приозівська, Долішньо-Донська, Кубанська та Прикаспійська.

1. Низовина Підляшша положена над р. Бугом і горішим бігом р. Нарви. Тут багато річок та озер, болот та багон. Багато також і лісів; визначається тут **Біловежський праліс** з рідкою в цілій Європі твариною зубром.

2. Низовина Полісся широко розтягнулася уздовж р. Прип'ять та її допливах, по верхньому Дніпрі та Десні. Дніпро розділяє Полісся на дві частини: західну частину та східну т. зв. Чернігівське Полісся.

Полісся — найбільш багниста частина України і Європи. Весною, під час повені, води річок утворюють тут неначе одне велике озеро. Українці, що тут мешкають, це поліщуки.

3. Надніпрянська низовина (Лівобережна низовина) тягнеться широкою смugoю на південний схід від Полісся уздовж лівого берега Дніпра. Колись була вкрита дубовими та сосновими лісами.

4. Донецька низовина простягається по лівому березі Дніця. Вона відмежовує Донецький Кряж від Середньо-європейської височини. Тут виступають деннед болота і озера; місцями є й буйні ліси.

5. Причорноморська низовина простягається від гирла Дунаю до р. Калміус, що впадає в Озівське море. Це надбережна рівнина, що поступово сбирається в напрямі до моря. Колись ця частина Причорноморської низовини була одним великим степом; тепер вона розорана й занята під ріллю. Степ у своїй пишності затримався у заповіднику **Асканія Нова**.

На Кримському півострові простягається Кримська низовина; чим даліше на південь переходить вона у Кримське підгір'я.

6. Приозівська низовина — це продовження Причорноморської низовини. Даліше на схід від неї положена Долішньо-Донська низовина.

7. Долішньо-Донська низовина. Вона простягається на південь від Днінецького Кряжу, по обох берегах Дону і переходить на сході у Прикаспійську низовину. На південь, поза р. Єю та Манич, сусідує вона з Кубанською низовиною.

8. Кубанська низовина лежить між Озівським морем на заході, Кавказьким підгір'ям на півдні, Ставропольською височиною на сході та долиною річок Єю та Манича на півночі. Кубанська низовина зі своїм чорноземом є дуже родючою частиною українських земель.

9. Прикаспійська низовина розложилася широкою смugoю уздовж берега Каспійського моря й доходить на півдні до кавказького підгір'я, на заході до горбів Ергені а на півночі переходить далеко поза долішню Волгу. Це плоска рівнина, з солоними багнами, сухими солончаками.

10. На заході українських земель, над долинами рік Сяну і Дністра розложилася **Надсянська і Наддністрянська низовини.**

(Зазначіть на карті ці низовини України).

КЛІМАТ УКРАЇНИ

Україна є однаково віддалена як від просторів гарячого рівника, так і холодних країв бігуна. Тому її клімат поміркований, тобто не дуже гарячий і не дуже холодний. Віддалена далеко від океану, положена в середині континенту, на межах Європи і Азії, має сухіший клімат від тих земель, що лежать ближче океану; тут менше випадає дощів, зими бувають гостріші, а літа жаркіші. Клімат України є, в загальному, помірковано-континентальний.

Найтепліше в Україні в липні, найхолодніше в січні.

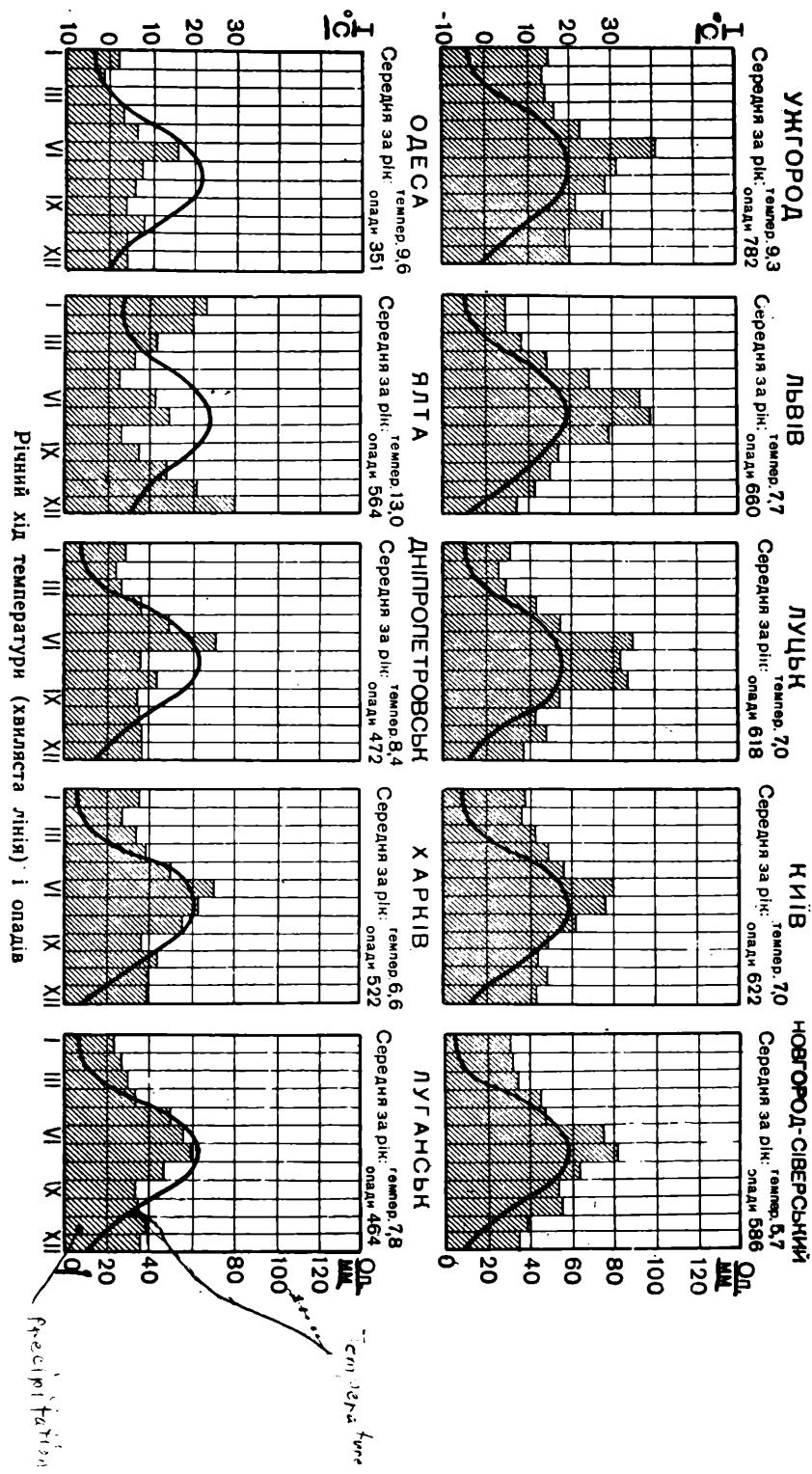
Літом підноситься температура повітря з заходу на схід. В липні найвищу температуру мають південні східні українські землі, а найнижчу північно-західні і гори.

(Відповідними кольорами зазначіть це на карті).

Зимою, в січні температура обнижується в напрямі з південного заходу на північний схід, при чому температура повітря є нижча від 0°Ц . Тільки південні береги Криму та східні береги Чорного моря мають температуру вищу від 0° Ц . На півдні морози тривають недовго, менше одного місяця, чим дальше на північ і схід вони продовжуються до 3-5 місяців.

Атмосферичні опади. Найбільше опадів мають західні, південнозахідні землі України та гори; найменше — південні східні землі. Дощі випадають переважно літом, за винятком південного узбережжя Криму та чорноморського берега Кавказу, де дощі випадають зимою.

(Відповідними кольорами зазначіть на карті, де найбільші опади, а де їх поменше).

↗ РІКИ УКРАЇНИ

Територія України має схил з півночі на південь; тому й ріки вливаються у Чорне й Озівське моря. Тільки деякі ріки північно-західних земель вливаються в Балтійське море, а південно східні у Каспійське море.

Дніпро — найбільша ріка України. Джерела Дніпра є далеко на півночі (Валдайська височина) і там це невелика річка. В межах України це вже могутня ріка. Впадає у Дніпрський лиман (затока Чорного моря) кількома рукавами.

З правих допливів Дніпра — найбільша **Прин'ять** з допливами: Турія, Стоход, Стир з Іквою, Горинь зі Случем, Уборть, Уж — з правого боку; Піна, Ясьолда, Случ і Птич — з лівого боку.

До Дніпра з правого боку вливається: Тетерев, Ірпень, Рось, Тясмин, Інгулець.

З лівобережних допливів Дніпра це: Сож, найдовший доплив Дніпра **Десна** із **Соймом**, Сула, Псло, Ворскла, Орел, Самара.

Дунай — лише в останніх долішніх частинах протікає через територію України. До нього впадають такі карпатські ріки як: **Тиса** з дспливами, Південний **Серет** та **Прут**.

Дністер — збирає води з Карпат (Стрий, Свіча, Лімниця) та Поділля (Верещиця, Гнила і Золота Липа, Серет, Збруч). У Галичині перепливає глибоким кенъюном-яром.

Бог, відділює Подільську височину від Придніпрянської. Впадає у Бузький лиман, який сполучається з лиманом Дніпра.

Дін — найбільша ріка, що вливається в Озівське море. З лівобережних допливів важніші це: Вороніж, Битюг, Хопер, Манич. З правобережних **Дінець**.

Кубань, збирає води з Кавказьких гір; з допливів важніші **Лаба** і **Біла**.

Річки Криму маловодні, влітку часто пересихають. Найбільшою з них є **Салгир**, що вливається у Сиваш.

До Каспійського моря вливається **Терек** і **Кума**; при посухах висихають і ледве можуть дебитися до моря.

Сян, що випливає з Карпат, і **Буг**, джерела якого находяться на північних схилах Подільської плити, принадлежні до басейну Балтійського моря.

Озера

Манич або Гудило — найбільше озеро на українській території. Через озеро перепливає річка Західний Манич. При високих станах води річки розливає свої води дуже широко і тоді води річки можуть перепливати як до Дону, так і в сторону Каспійського моря.

Багато озер є уздовж берегів моря та в північних частинах України, з яких найбільші озера **Князь** та **Виговське**.

Канали

Дніпро-Бузький канал перекопаний між допливом Прип'яті річкою Пиною і допливом Буга р. Мухавцем. Канал лучить Дніпро з Вислою, отже лучить Чорне море з Балтійським. **Донсько-Волзький** канал лучить Чорне море з Каспійським.

Річки України використовуються для дешевого перевозу різних товарів та вантажів; будуючи греблі поперек русла рік у відповідних місцях — нагромаджену воду використовується для добуття електричної енергії (великі озера на Дніпрі, Доні, Дністрі); розпроваджується вода каналами по тих місцях України, де води обмаль (степ).

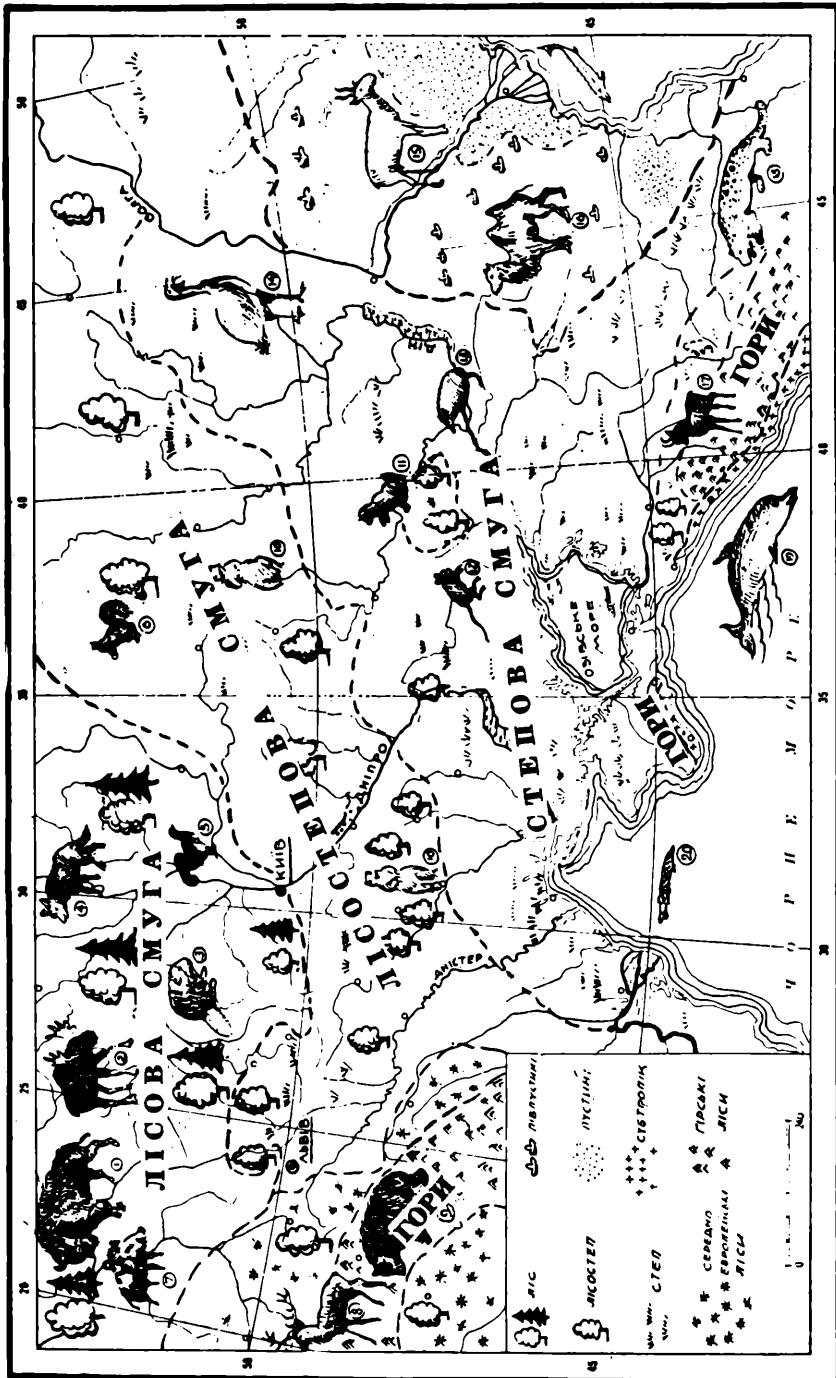
(Зазначіть на карті ці озера та канали. Підпишіть загальні ріки).

Моря України

Від півдня обмивають Україну хвилі Чорного і Озівського морів. Північно-західня частина Чорного моря неглибока, береги тут плоскі. В цій частині Чорного моря находяться важні морські порти: Одеса, Миколаїв, Херсон. Уздовж берегів виступає багато лиманів; одні з них відкриті і лучаться з морем (Дніпро-Бузький, Дністровий і ін.); в інших (Куяльницький, Хаджибейський і ін.) сполучення з морем обмежили піскові наноси. Північно-східні береги Чорного моря більш скелясті і тут не так багато додінних портів.

Глибші місця Чорного моря (нижче 200 м.) насищені особливим газом, сірководнем, який недозволяє на те, щоб могли жити риби чи інші тварини. Зате у вищих верствах риб багато; крім них є й дельфіни — (переважно у східніх частинах Чорного моря).

Озівське море — неглибоке (навіть не пів сотні стп), з не дуже й соленою водою (води Чорного моря також не дуже солоні), а зате дуже багаті на рибу. На північному березі і на сході є важні морські порти.

На заході вузька Арабатська коса замикає довгу мілку затоку Сиваш або Гниле море, дуже насичене різними солями; іх використовують на виріб різних речовин.

Каспійське море на сході — це найбільше у світі озеро, багате на рибу.

РОСЛИННІСТЬ УКРАЇНИ

Для розвитку рослин потрібна відповідна температура, вологість, ґрунт, терен; залежно від тих і інших чинників — розвивається і своєрідна рослинність (а з нею і тваринність). (Пригадайте якими кліматичними особливостями відрізняються північні землі України, західні, південні, східні чи гірські околиці України).

В Україні виділяємо такі природні смуги:

1) **Лісову смугу** на півночі України, з шпильковими, мішаними, подекуди листяними лісами. Найбільше поширені чисті соснові ліси, що виступають на легких піщаних ґрунтах. Значна частина Полісся заболочена. В лісах живуть: бобри, куни лісові, вовки, лиси, тут багато сов, шулік, дятлів, качок, а в глухих гущавинах — тетерев, глухар, рябчик, лосі.

2) **Лісостепова смуга** — переходна між лісами на півночі, а степами на півдні; ліси чергуються з степовими просторами. На Правобережжі ліси переважно дубово-грабові або грабові, на Лівобережжі — дубово-кленово-липові. В Буковині й Галичині виступає бук. Тваринний світ — переходовий, між лісовими і степовими тваринами.

3) **Степова смуга** — охоплює південь України. Степ — це безлісний простір, вкритий травами та рослинністю, яка розвивається в сухих кліматах. Сьогодні — український степ цілком розораний; знаменитий чорноземний ґрунт щороку дає великі урожаї. Залишки колишнього степу залишилися в заповіднику Асканія Нова; тут зустрічаються такі степові трави як: ковила, типчина, кипець і інші. З тварин — найбільше в степах гризуни, які спричиняють шкоди (збіжжя це їх головна пожива), як напр.: польові миші, ховрахи, хом'яки, земляні зайці, де-не-де заховалися байбаки, й ін.; з птах — дрохви, стрепети й ін.

На схід від Дону степ переходить у напівпустині. Тут ґрунт солонуватий, опадів обмаль, то і рістня дуже скуча. Ще дальше на сході простягаються піски пустині.

4. Гірські смуги — відзначаються тим, що рослинність уложена у поздовжні пояси, які розміщаються від підніжжя гір до вершків. Звичайно у підніжжях гір виступають листяні ліси (буки, граби й ін.), вище них — мішані, з смереками й ялицями; чим вище тим більше шпилькових (хвойних) дерев; ближче верхів — дерева дрібнішають, карловатіють і зникають а гори вкриваються трав'яними лугами. У кавказьких горах у вищих просторах зникають і ці луги, та залишаються голі скелі, покриті на високих вершках постійно снігами.

5) Середземноморська рослинність — виступає на вузькому поясі чорноморського узбережжя Криму і Кавказу; багато тут пальм, кипарисів, лаврів та інших південних, постійно зелених рослин та південних тварин.

(Зазначіть ці смуги на карті)

↗ ПІДЗЕМНІ БАГАТСТВА УКРАЇНИ

Україна дуже багата на різні копалини. Вони находяться у таких місцях:

Джерела енергії:

а) кам'яне вугілля: Донецький кам'яно-вугільний басейн (Донбас), Львівсько-Волинський кам'яно-вугільний басейн.

б) буре вугілля: Дніпровський басейн (коло м. Олександриї), у Галичині і ін.;

в) торф: найбільше на Поліссі;

г) нафта: на Підкарпатті (Борислав, і ін.), Лівобережжі, Підкавказі (Майкоп, Грізне);

д) земний газ: Підкарпаття (Дашава), Лівобережжя (Шебелинка), Передкавказзя (коло Ставрополя).

Металі:

а) залізо: У Криворізькому, Кременчуцькому і Керченському басейнах;

б) мangan: у Никопільському басейні;

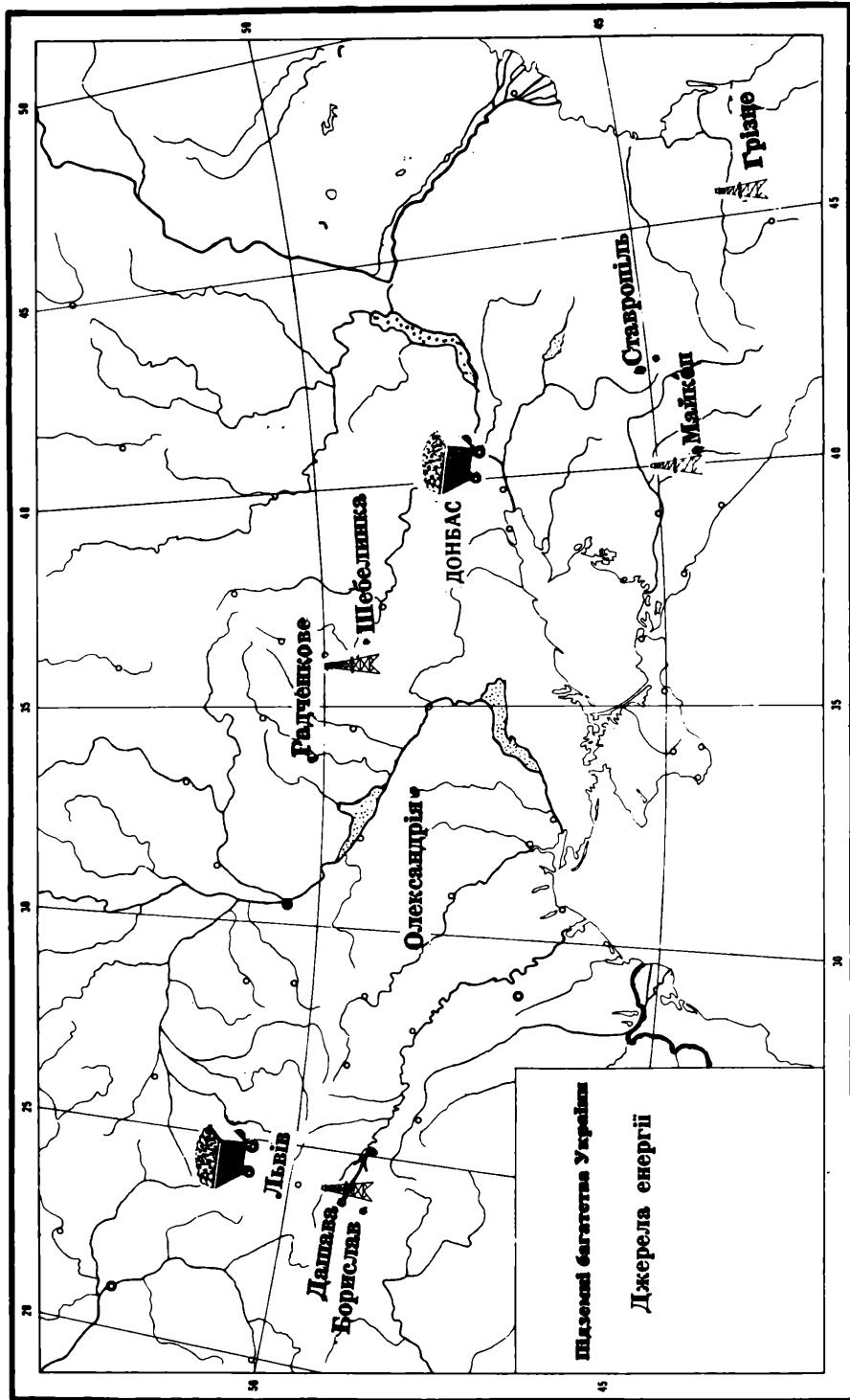
г) ртуть: Донецький кряж (Микитівка);

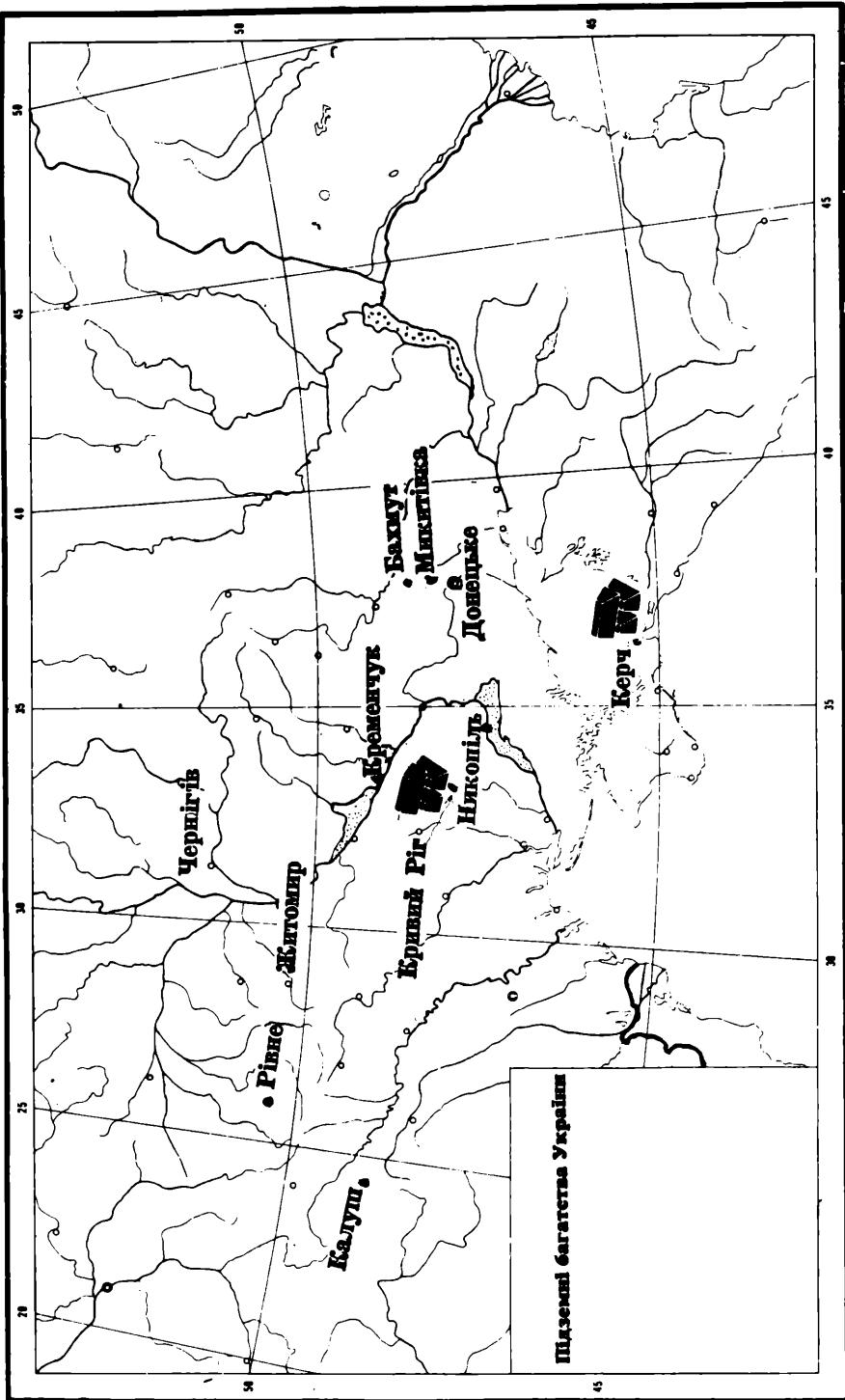
д) мідь: Донецький кряж;

е) інші, як: цина, олово, і ін. у Донецькому кряжі.

Солі:

а) кухонна сіль: Донецький кряж (Бахмут і ін.), Підкарпаття;

- б) калійні солі: Підкарпаття (Калуш);
- в) глявбераова сіль: соляні озера, Сиваш.

Будівельні матеріали:

- а) граніт: у Житомирщині, Запоріжчині, Ровенщині;
- б) базальт: Ровенщина, Донбас, Карпати;
- в) пісковики: Галичина, Донбас, Крим і ін.

Інші багатства України:

- а) земний віск: Підкарпаття (Борислав, Старуня);
- б) фосфорити: Поділля, Чернігівщина, Донеччина.

НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

На українській національній території живе коло 58 міл. населення. Коли селянина позбавлено його власності і загнано до колгоспу, а з розвитком промислу по містах зросло і запотребування на робочу силу — яка була краще оплачувана від сільських робітників — населення сіл почало переходити до міст.

Міста. Понад один мільйон мешканців має Київ і Харків. Понад 750.000 мешканців живе в м. Донецьке, дещо менше в м. Дніпропетровське, Одеса, Ростів. Пів мільйона жителів має м. Запоріжжя; дещо менше м. Львів і Кривий Ріг. Понад чверть мільйона мешканців мають м. Краснодар, Луганське, Миколаїв, дещо менше — м. Симферопіль, Херсон. Приблизно 150.000 мешканців мають м. Ставропіль, Полтава, Чернівці, Кіровоград, Вінниця; дещо понад 100.000 мешканців живе в м. Житомир, Суми, Чернігів, Черкаси і ін.

Розміщення населення — не всюди однакове. Найбільша густота населення є в промислових областях, як напр.: у Донеччині густота населення перевищує 160 осіб на один кв. км. Приблизно 100 осіб на 1 кв. км. мають терени Києва, Львова, Чернівець, Луганська, дещо менше Дніпропетровська, Харкова, Вінниці.

Найнижча густота населення виступає в південних, степових землях та північних болотнистих.

Як і в інших країнах світу, так і в Україні живуть різні народи.

Основою населення є українці, які творять поверх три-четвертих всієї людності. Найбільше після українців є москалів, набагато менше жидів, поляків, білорусів, молдаван, болгар, мадярів, і ін.

Сполучення між містами проходить залізницями, літаками, автобусом, водою.

Важніші залізничні лінії: Київ — Жмеренка — Одеса, Харків — Запоріжжя — Севастополь, Харків — Дніпропетровське — Херсон, Харків — Донецький басейн, Київ — Донецький басейн, Перешибль — Львів — Київ, Кривий Ріг — Донецький басейн.

Важніші залізничні вузли: в Донецькому басейні і поблизу від нього — Харків (8 ліній), Ясинувата, Дебальцево; в центральній частині України — Київ, Бахмач, Коростень, Дніпропетровське, Запоріжжя; в західній — Львів (9 ліній), Ковель, Тернопіль.

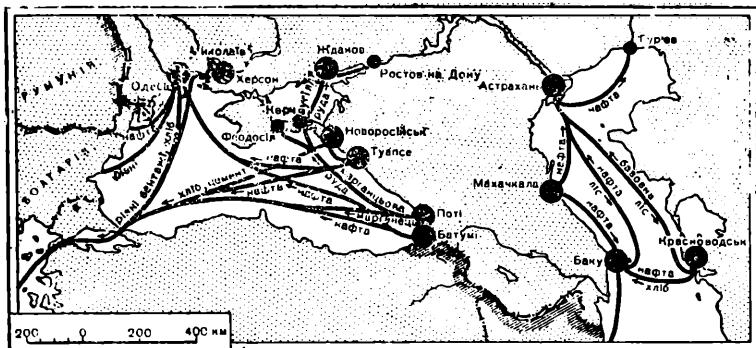
Найбільш густа сітка залізничних ліній в промислових осередках, особливо в Донецькому басейні.

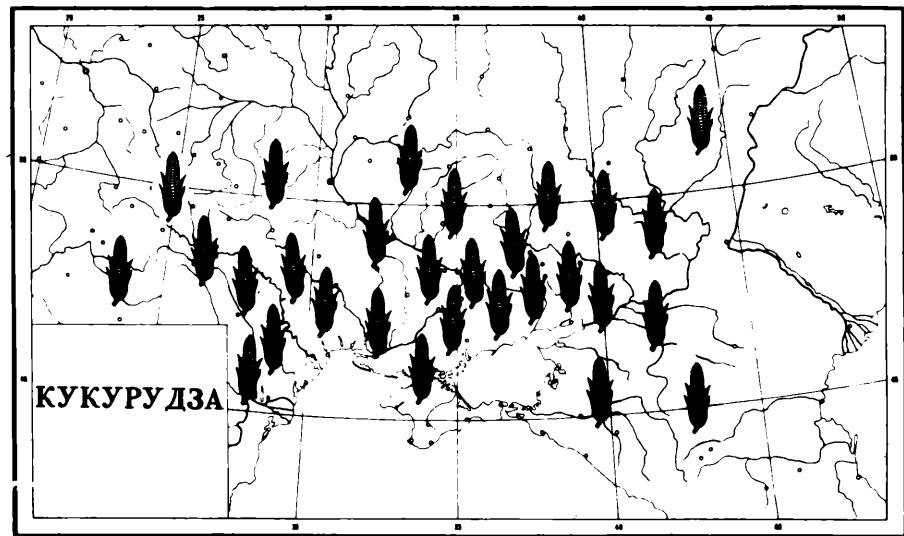
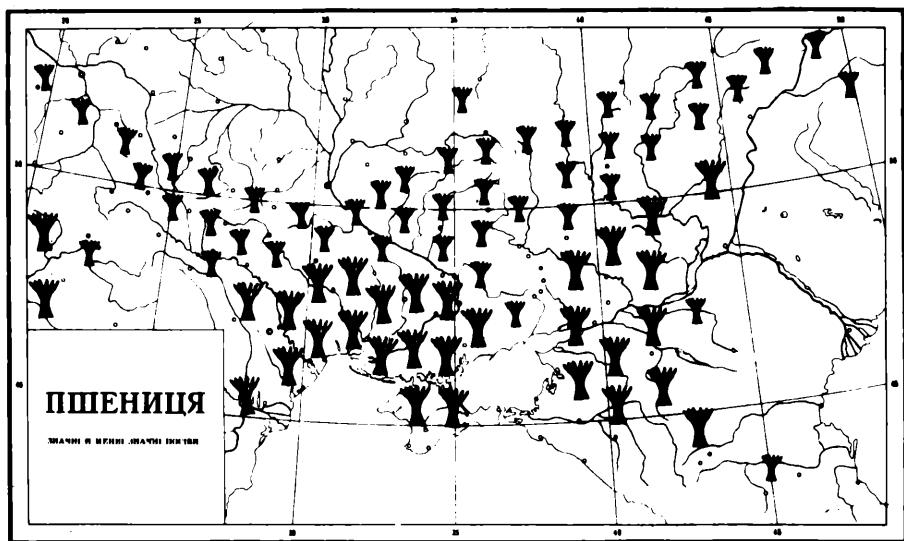
Важніші авіопорти України це: Київ, Харків, Львів, Одеса, Донецьке, Симферопіль.

Найважнішим водяним річковим шляхом України є р. Дніпро з його притоками (Прип'ять, Десна з Соймом). Судноплавним є й Дністер, Дін, Кубань. Важніші річкові порти: на Дніпрі — Київ, Черкаси, Кремenchuk, Дніпропетровське, Запоріжжя, Херсон; на Дністрі — Білгород; на Бозі — Вознесенське, Миколаїв; на Дунаї — Ізмаїл; на Доні — Ростів.

Дніпро-Бузький канал та Донсько-Волзький канал дозволяють на дешевий перевіз вантажів (збіжжя, вугілля, руди, дерева, нафти й ін.) далеко поза межі України.

На Чорному морі найбільший порт України це Одеса; через нього переходить половина всіх морських вантажів. Другим портом є Миколаїв у гирлі р. Бог; третім — Херсон; на Озівському морі — важливий порт Жданів (раніше Маріупіль) морські ворота Донбасу, Таганріг; на кавказькому узбережжі — Новоросійське, Туапсе. На Кримі є воєнний порт — Севастополь. Морські порти України зв'язують Україну з портами інших країв; дешевість перевозу має велике значення для торгівлі.

ХЛІБОРОБСТВО УКРАЇНИ

1. Українські землі з-поміж усіх великих країн світу мають найбільший відсоток ріллі, а в продукції збіжжя стоять на одному з перших місць між усіма країнами. З усієї площи українських земель припадає на ріллю — 66%, на сіножатій пасовища — 15%, на лісі — 12%, на невжитки — 7%.

2. Найбільш розораний степ, небагато менше лісостеп і значно менше Полісся.

Найбільше ріллі (більше половини) займають збіжжеві або зернові рослини (пшениця, кукурудза, жито, ячмінь, гречка, просо, овес, і ін.); дещо менше ріллі займають технічні рослини (головно цукровий буряк, а там: соняшник, хміль, тютюн, льон, коноплі й ін.); невеликий відсоток ріллі припадає на картоплю городовину, як також на кормові рослини, що йдуть на годівлю худоби.

3. З зернових культур — близько половини площин в посівах займає озима пшениця. Сіють її головно в степовій і лісостеповій смугах та на Кубанщині. Посіви ярої пшениці зійшли на другий план.

Друге місце у посівах зернових культур займає кукурудза; її сіють у степовій та лісостеповій смугах (густіші посіви: Басарабія, Покуття, Закарпаття)

Третє місце в посівах займає жито; густіші посіви жита займають північні землі України, (Полісся).

Ячмінь — найбільше сіють у степовій смузі.

Овес — засівають головно в північних землях України та в горах. Гречку — головно в північних землях України, та в лісостепу.

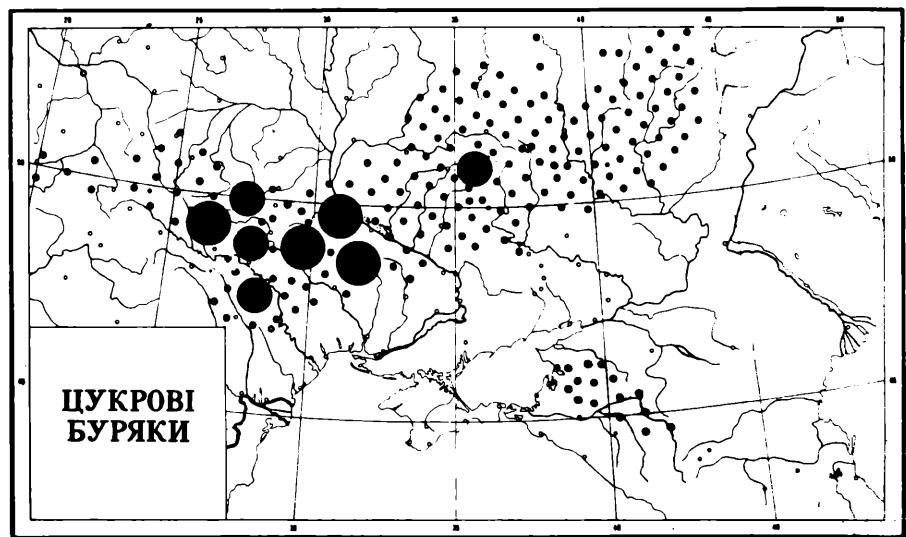
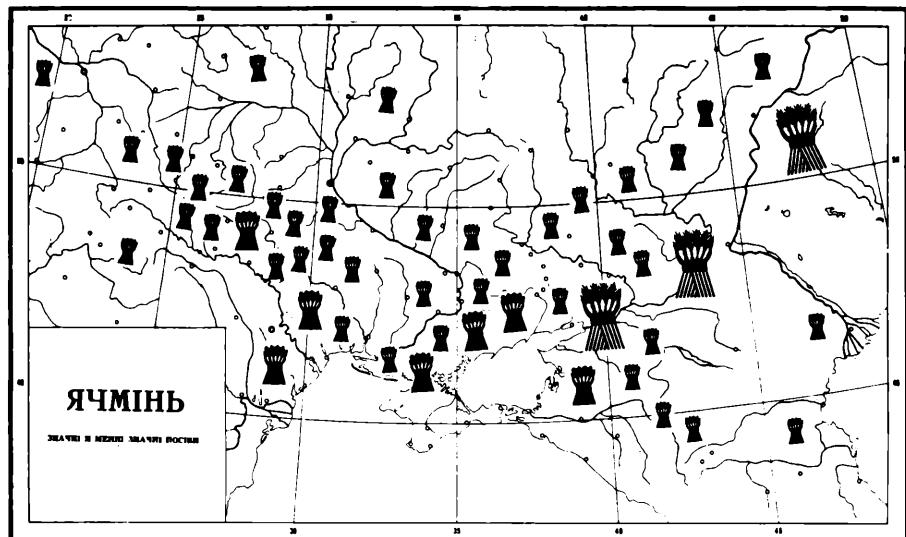
Головною технічною культурою є цукровий буряк; його посіви розміщені переважно в лісостеповій смузі. Соняшник сіють переважно на півдні і південному сході України. Лен — в північно-західніх і західніх землях.

Картоплю — сіють переважно в північній смузі України і на західніх землях.

Садів — найбільше в Криму і лістостеповій смузі, а також Закарпатті Галичині, Кубанщині.

Кубанщина, Крим, Херсонщина, південна Басарабія та Закарпаття — найважливіші осередки культури винограду.

4. Тваринництво — це друга після землеробства важлива галузь сільського господарства. Корови, вівці, кози дають молоко, з якого виробляють масло, сирі

й ін., дають м'ясо; свині дають м'ясо та товщи; вони дають і багато різного сирівцю для різних промисловостей; коні важливі як тяглова сила, і т. ін.

Велику рогату худобу — розводять по всій Україні; але Полісся, з своїми природними пасовищами і сіно-жаттями, найбільш має великої рогатої худоби. На Поліссі і лістостепі розведення великої рогатої худоби має м'ясо-молочний напрям, в степу і горах — м'ясний напрям, а навколо великих промислових центрів і міст — молочно-м'ясний (достава населенню міста свіжого молока).

Вівчарство менш розвинене (наслідком розораності). Найбільше овець та кіз є в степу, в Підкавказі, Басарабії та горах.

Свинарство — є високо розвинене; свиней розводять по всій Україні, але найбільше в промислових районах і навколо великих міст.

Число коней в Україні постійно меншає, бо збільшується механізація сільського господарства.

Птахівництво поширене по всій Україні, причому на Поліссі розводять переважно водоплавну птицю, а в степу — курей.

Бджільництво — поширене переважно в лісостепової смузі та на Поліссі.

5. Сільсько-господарські райони України. На півночі України на Поліссі, де виступають ліси та існує велика заболоченість — є найменша зораність. У посівах зернових культур переважає жито й овес; сіють і гречку (важливе для бджільництва). З технічних культур є коноплі й льон. Великі площа займає картопля. Пасовища й сінохатті сприяють розведення великої рогатої худоби.

Лісостепова смуга України — це головний район цукрового буряка. Сприяє тому добрий, чорно-земний ґрунт, достатня кількість опадів і сприяючий розподіл тих опадів (весною і з початком літа сприяє ростові, а тепла осінь з безхмарним небом — нагромадження в буряках цукру і збиранню врожаю, яке закінчується в жовтні). Інші технічні культури — коноплі, тютюн, махорка (Лівобережжя). Природні кормові угіддя невеличкі. Розвинене свинарство і розведення великої рогатої худоби.

У степовій смузі головні зернові культури — пшениця, ячмінь, кукурудза, а з технічних соняшник. Добре розвинене м'ясне тваринництво; довкола міст розвинене і молочне; степ — головний район баштанництва, виноградництва. Відносно добре розвинене вівчарство.

Карпатська смуга — з своїми полонинами — сприяє розвиткові тваринництва. У Закарпатті переважають в посівах пшениця та кукурудза; розвинене садівництво, виноградництво, тютюнництво, лісівництво.

Південний берег Криму — це розлогі сади, виноградники; розвинене і тютюнництво та культури пахучих рослин.

Кубань — це простори пшеници й кукурудзи, а також і ячменю. В кубанських плавнях розгортається рисосіяння. З технічних культур розвинений соняшник. На північ від Кубані розвинулось бурякосіяння. На лівобережжі Кубані розвинене тютюнництво. В гірських районах — розвинене вівчарство, на передгір'ї садівництво. Чорноморське узбережжя славиться виноградниками.

Райони приміського господарства сполучені з великими містами і промисловими центрами (Київ, Харків, Донбас, Одеса, Львів і ін.). Вони достачають містам свіже молоко, овочі, ягоди, картоплю, ярину. Розвинене і свинарство.

(Відповідними кольорами розмалюйте зазначені райони).

ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ

1. Найбільший промисловий центр України це Донецький басейн (Донбас); розвинувся завдяки великим покладам вугілля і різних цінних копалин.

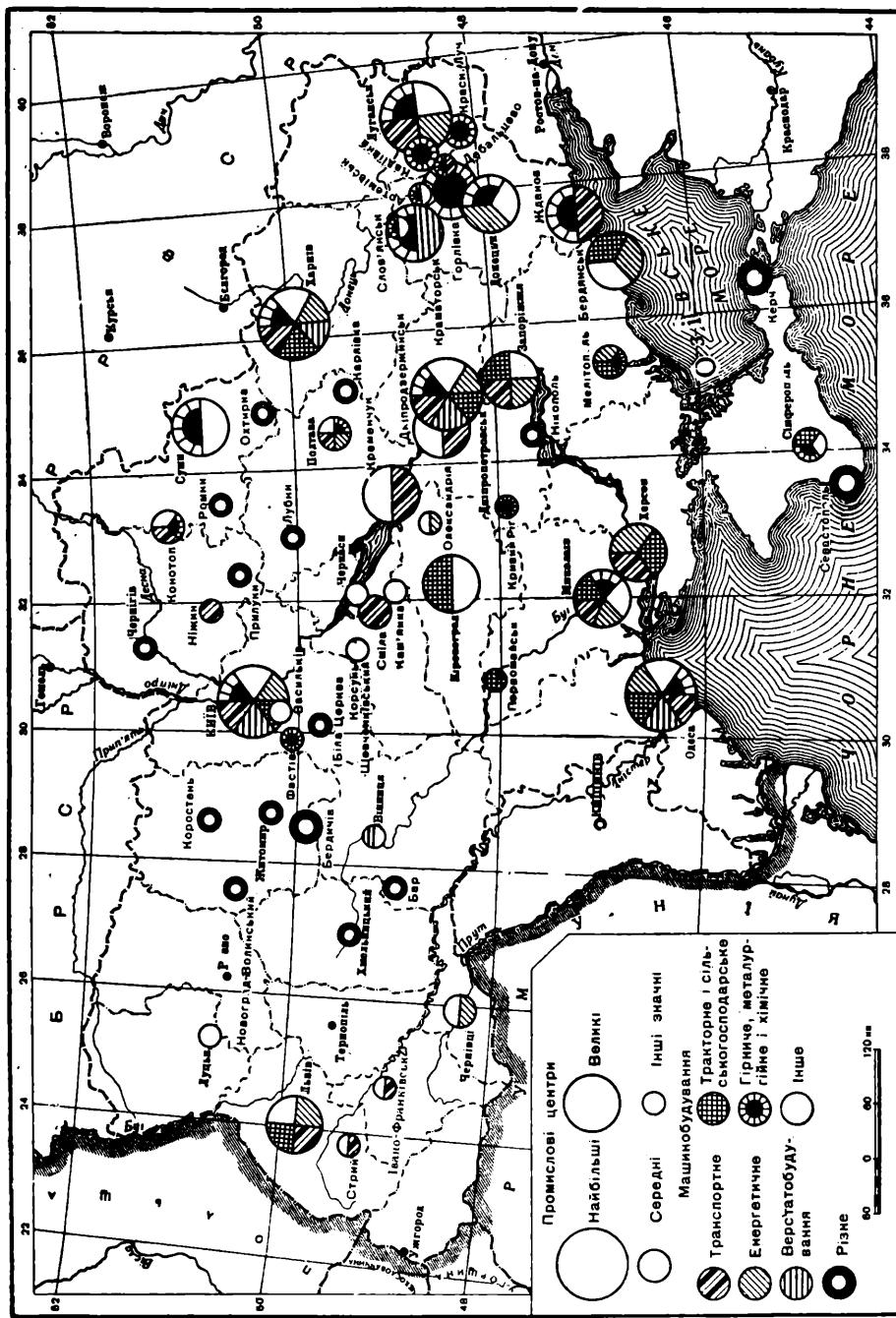
Використання водної енергії Дніпра причинилося до розвитку промисловості у Придніпров'ї з головними осередками у містах: Дніпропетровське, Дніпродзержинське, Запоріжжя (всі на Дніпрі), Кривий Ріг (залізна руда) і Нікопіль (манган).

Важливий промисловий осередок творить і Приозів'я з промисловістю розвиненою по містах: Жданов, Керч, Таганріг, Ростів.

Не менш важні промислові центри творять: Харків, Київ, Львів, Одеса.

2. Чорна металургія. зосереджена в Донбасі, Придніпров'ї (промислова смуга вздовж Дніпра між Дніпродзержинським і Нікополем, а також Кривий Ріг) і Приозів'я.

Алюмінієва промисловість зосереджена в Запоріжжі; цинкова — в Костянтинівці (Донбас). Біля Микитівки (Донбас) є великий ртутний комбінат.

Карта основних центрів машинобудування

3. Машинобудування зосереджене в Донбасі, Придніпров'ї і великих містах України: Харкові, Києві Одесі, Львові. Такі заводи, як Нсвокраматорський чи Горлівський завод гірничого машинобудування є найбільшими у світі.

Транспортне машинобудування: Виробництво тепловозів зосереджене в м. Луганське (найбільший в СРСР) і Харкові; вагонобудування — у Кременчуку і Дніпродзержинську; річкове суднобудування — у Києві і Херсоні; морське суднобудування — найбільше в Миколаєві, за ним іде Херсон; заводи автобусів та автонавантажувачів є у Львові, вантажних автомобілів — у Кременчуку, легкових — у Запоріжжі; мотоциклів — у Києві; великопедів — у Харкові.

Електронічна промисловість: найбільші центри — Харків (турбіни, каблі) Київ (електроприладдя, каблі), Запоріжжя (трансформатори), Дніпропетровське (радіозавод), Львів (електролампи і телевізори)..

Сільсько-господарське машинобудування: найбільші центри це Ростів, Харків, також Львів, Одеса, Кіровоград, Херсон, Дніпропетровське.

Хемічна промисловість — використовує: вугілля, нафту, гази, солі, фосфорити, сірку і ін. В Донбасі, Приазов'ї використовують як сировину речовини, що залишаються по коксуванні кам'яного вугілля.

Виріб мінеральних добрив зосереджений в місцях, де багато сировини, як напр.: **калійне** — в Калуші і Стебниці (в Галичині); **суперфосфатне** — в Костянтинівці (Донбас), чи в великих с-г районах — у Вінниці, Сумах, Одесі; **азотні добрива** — у Горлівці, Лисичанську (Донбас) і Дніпродзержинську.

Содова промисловість зосереджена у Слов'янську і Верхньому (Донбас); **фарби й ляки** виробляють у Рубіжному (Донбас); **фармацевтична промисловість** — розвинена у Харкові, Києві, Одесі, Львові.

5. Харчева промисловість: **цукроварство** — розвинене головно в лісостеповій смузі, при чому цукрових заводів є більше на Правобережжі, ніж на Лівобережжі; **борошномельно-круп'яна** промисловість — розміщена у великих промислових центрах і містах, на залізничних вузлах, морських портах; **м'ясні комбінати** також розміщені по великих містах (Київ, Харків, Одеса, Полтава, Запоріжжя і ін.); **рибоконсервна промисловість** зосереджена в портових центрах на узбережжі Чорного та Озівського морів (Херсон, Бер-

дянське, Керч, Жданів, Одеса, Очаків і ін); овочево-консервна — у Києві, Дніпропетровську, Черкасах, Харкові й ін.; олійна — зосереджена в великих промислових центрах степової смуги, портах, та залізничних вузлах; гуральництво — в поліських, лісостеповій і передкарпатських околицях.

6. Текстильна промисловість: найбільші центри є у Києві, Харкові, Одесі, Львові, Чернівцях, Херсоні, Полтаві, і ін. Шкіряна промисловість — центри виробу шкіри — Одеса, Харків, Київ, Бердичів, Львів, Васильків (Київщина); центри взуттєвої промисловості — Київ, Харків, Донецьке, Одеса, Полтава, Львів.

7. Підприємства паперової промисловості працюють у Дніпропетровську, Жидачеві, (Галичина), Цюрупинську (Херсонщина) Поніка, Малин (Житомирщина), Рахові (Карпатська Україна). Деревообробна — розміщена вздовж Дніпра — Київ, Черкаси, Кременчук, Дніпропетровське, — на Поліссі, в Донбасі й Закарпатті.

УКРАЇНСЬКІ ПОСЕЛЕННЯ

Більші скупчення українців поза межами української національної території находяться в таких краях:

Європа: найбільше у Франції, Англії, Західній Німеччині, а там: в Польщі, Австрії, Бельгії, Югославії, та Італії, Еспанії, Болгарії, Голяндії, Швайцарії, Швеції.

Азія: Більшевики примусово переселяють і засилюють на каторги українське населення в різні азійські частини СРСР; поза жахливими каторжними таборами, положеними далеко на півночі, у тундрі, чи в сибірській тайзі — найбільші поселення виступають приблизно у лісостеповій та степовій смугах Зах. Сибіру; менше у Східному Сибірі. Позатим поважне число українців живе на Далекому Сході (Приамур'я, Примор'я). Живуть українці і в Казахстані, Туркменії, Киргизії й інших азійських республіках. У вільних країнах Азії українські поселення є в Туреччині, Китаю, Японії, Ірані, Індії, Цейлоні й ін.

Півн. Америка: найбільші поселення українців є в ЗДА (Нью Йорк, Чікаго, Філадельфія, Клівленд, а там Нью-Гейвен, Бофало, Рочестер, Ютіка, Міннеаполіс, Денвер, Льюїс-Анджелес і ін.), і в Канаді

(найбільше в степових околицях м. Вінніпег, Саскачеван, Едмонтон, Торонто, а там Монреаль, Ванкувер і ін.).

Південна Америка: В Аргентині найбільші скучення є в провінції Місіонес (м. Азарес, Апостолес), в м. Буенос-Айрес та Беріссо; позатим поселення розкинені і по інших провінціях. — У Бразилії найбільше поселення виступає в південних стейтах, головно в повітах: Прудентополіс, Куритиба. — У Венесуелі найбільше українців у м. Каракас, а там у м. Валенсія, Баракісімето, Маракай. Невеликі поселення українців виступають і в інших країнах Півд. Америки.

Австралія — найбільші скучення в м. Сідней, Мелбурн, Аделяїда, Брізбен, Перт.

(Відповідними кружками зазначіть на карті ці краї, де поселилися українці).

ЗМІСТ

Наш рідний край — Україна	3
Гори, височини й низовини України	7
Клімат України	13
Ріки України	15
Рослинність України	13
Підземні багатства України	19
Населення України	22
Хліборобство України	25
Промисловість України	28
Українські поселення	31

